Naslov članka/Article:

FORMATIVNO SPREMLJANJE V PRENOVLJENIH UČNIH NAČRTIH: OD PRIPOROČIL K SISTEMSKI USMERITVI

Formative Assessment in the Reformed Curriculum: From Recommendations to a Systemic Approach

Avtor/Author:

Dr. Ada Holcar

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Vzgoja in izobraževanje št. 4-5/2025, letnik 56
ISSN 0350 -5065
Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo
Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2025

Spletna stran revije:
https://www.zrss.si/strokovne-revije/vzgoja-in-izobrazevanje/

Dr. Ada Holcar
Zavod RS za šolstvo

FORMATIVNO SPREMLJANJE V PRENOVLJENIH UČNIH NAČRTIH: OD PRIPOROČIL K SISTEMSKI USMERITVI

Formative Assessment in the Reformed Curriculum: From Recommendations to a Systemic Approach

https://doi.org/10.59132/viz/2025/4-5/63-66

IZVLEČEK

Prispevek obravnava formativno spremljanje kot pomembno didaktično usmeritev, ki z vključitvijo v prenovljene učne načrte postopoma pridobiva vse bolj pomembno mesto v slovenskem vzgojno-izobraževalnem prostoru. Predstavljena so temeljna načela formativnega spremljanja, njegov razvoj ter ključne dejavnosti Zavoda RS za šolstvo, pa tudi vloga učnih načrtov in didaktičnih priporočil pri njegovem uvajanju v prakso. Prispevek osvetljuje tako priložnosti kot tudi izzive, povezane z uveljavljanjem tega pristopa na sistemski in šolski ravni. Zaključuje z mislijo, da formativno spremljanje ni zgolj strategija, temveč način razmišljanja o učenju in poučevanju, ki zahteva strokovno podporo pri uvajanju ter kulturo sodelovanja in usklajenega delovanja vseh deležnikov v vzgojno-izobraževalnem procesu.
Ključne besede: formativno spremljanje, učni načrti, didaktična priporočila, profesionalni razvoj učiteljev

ABSTRACT

This article discusses formative assessment as an important didactic approach that is gradually gaining a central role in the Slovenian educational context through its integration into the renewed national curricula. It outlines the core principles of formative assessment, its development and the key activities of the National Education Institute of the Republic of Slovenia, as well as the role of curricula and didactic guidelines in supporting its implementation in practice. The article highlights both the opportunities and challenges related to the implementation of this approach at the systemic and school levels. It concludes with the idea that formative assessment is not merely a strategy, but a way of thinking about learning and teaching—one that requires professional support during implementation, as well as a culture of collaboration and coordinated action among all stakeholders involved in the educational process.
Keywords: formative assessment, curricula, didactic guidelines, teacher professional development

UVOD

V slovenskem šolskem prostoru je bilo v zadnjem desetletju narejenih več pomembnih korakov k uveljavljanju formativnega spremljanja. Razvoj tega pristopa je potekal postopno, ob podpori nacionalnih in mednarodnih projektov, ter se oblikoval v prepoznaven pedagoški okvir, utemeljen na raziskovalnem delu, strokovni refleksiji in kontinuiranem profesionalnem razvoju učiteljev. Pomembno vlogo pri tem je imelo sodelovanje učiteljev v študijskih skupinah in razvojnih nalogah, kjer so pod vodstvom svetovalcev Zavoda RS za šolstvo razvijali in preizkušali didaktične strategije ter kritično vrednotili svojo prakso. Ključno podporo predstavljajo tudi strokovne publikacije, priročniki in programi usposabljanja, ki učiteljem ponujajo konkretna orodja za načrtovanje, izvajanje in sprotno spremljanje pouka.

Koncept formativnega spremljanja, ki se je uveljavil v pedagoški praksi v Sloveniji, je bil prevzet iz angloameriškega prostora, predvsem iz del Dylana Wiliama in Paula Blacka, ki sta že v 90-ih letih oblikovala teoretični okvir in ponudila konkretne smernice za njegovo implementacijo (Štefanc in Šebart, 2020). Formativno spremljanje opredeljujeta kot »most med učenjem in poučevanjem«, njegovo bistvo pa vidita v dejavnostih, katerih namen je sprotno zbiranje dokazov o učenju z namenom prilagajanja pouka učencem (Black in Wiliam, 1998).

Formativno spremljanje je eden ključnih pristopov, ki učencem omogoča, da postopno razvijajo učinkovite učne strategije ter prevzemajo večjo odgovornost za lastno učenje. S tem pristopom, ki vključuje zagotavljanje kakovostne povratne informacije, jasnih kriterijev uspešnosti in aktivno

vključevanje učencev v procese pridobivanja znanja, se spodbuja njihova samostojnost, razmislek o lastnem napredku in aktivna vloga v učnem procesu. Ob oblikovanju spodbudnega in varnega učnega okolja pa formativno spremljanje hkrati pri učencih krepi občutek sprejetosti, notranjo motivacijo in zaupanje v lastne zmožnosti – vse to so ključni dejavniki za pozitiven odnos do učenja.

V tem procesu ima učitelj ključno vlogo – ne le kot posredovalec znanja, temveč kot načrtovalec in spodbujevalec učnega okolja, ki učencem omogoča raziskovanje lastnega napredka ter učenje na podlagi lastnih izkušenj. Black in Wiliam (2009, str. 9) formativno spremljanje opredeljujeta kot prakso, v kateri »učitelji, učenci ali njihovi vrstniki pridobijo, interpretirajo in uporabijo dokaze o učenčevih dosežkih za sprejemanje bolj utemeljenih odločitev glede naslednjih korakov v učnem procesu«. S tem pristopom učitelj spodbuja samorefleksijo učencev ter postopno razvija njihovo sposobnost samostojnega upravljanja z učenjem.

Formativno spremljanje temelji na konstruktivističnem prepričanju, da znanja ni mogoče preprosto »predati« ali »prejeti«, temveč si ga učenec aktivno oblikuje skozi izkušnje in refleksijo. Povratna informacija, ki jo pridobita tako učenec kot učitelj, predstavlja ključni mehanizem za sprotno prilagajanje poučevanja in učenja. Black in Wiliam (2009, str. 7) poudarjata, da je pouk formativne narave takrat, ko »so dokazi o učenčevem dosežku zbrani, interpretirani in uporabljeni s strani učiteljev, učencev ali vrstnikov na način, ki vodi k boljšim odločitvam, kot bi jih sprejeli brez teh dokazov«.

Na podlagi dolgoletnega raziskovalnega dela sta Black in Wiliam (2009) opredelila pet ključnih strategij formativnega spremljanja:

- razjasnitev, soudeleženost pri določanju in razumevanje namenov učenja in kriterijev uspešnosti,
- priprava takšnih dejavnosti v razredu, s katerimi je mogoče pridobiti dokaze o učenju,
- zagotavljanje povratnih informacij, ki učence usmerjajo naprej,
- aktiviranje učencev, da postanejo drug drugemu vir poučevanja,
- aktiviranje učencev za samouravnavanje njihovega učenja.

Te strategije so temeljnega pomena za razvoj metakognitivnih spretnosti, saj spodbujajo samoevalvacijo, refleksijo in aktivno soustvarjanje učnega procesa.

Poleg spodbujanja kognitivnega razvoja in metakognicije pa formativno spremljanje pomembno vpliva tudi na čustvene in odnosne dimenzije učenja. Ko učitelj poskrbi, da učenci razumejo učne cilje, jih spodbuja k sooblikovanju kriterijev uspešnosti ter zagotavlja varno okolje za učenje iz napak, hkrati spodbuja občutek podpore, povezanosti in skupne odgovornosti za učenje. Takšno učno okolje krepi notranjo motivacijo, zaupanje v lastne zmožnosti in zmanjšuje strah pred neuspehom – vse to so ključni pogoji za oblikovanje pozitivnega odnosa do učenja (Wentzel, 1997; Ryan in Deci, 2000).

Formativnega spremljanja ne razumemo več zgolj kot metodo ali orodje, temveč kot razmišljanje o poučevanju, tj. kot reflektivno prakso, ki učenje učenca postavlja v središče. Kot poudarja Wiliam, je to »najmočnejši dejavnik za izboljšanje učenja, ki ga lahko učitelji uporabijo tukaj in zdaj«. Njegov temeljni namen ni ocenjevanje, temveč sprotno izboljševanje učnega procesa z dejavno vlogo učenca, jasno zastavljenimi cilji ter spodbudno in kakovostno povratno informacijo.

FORMATIVNO SPREMLJANJE KOT NOVA STALNICA ŠOLSKE PRAKSE

Z letom 2025 je Slovenija naredila pomemben korak k utrjevanju formativnega spremljanja kot osrednje didaktične usmeritve. To vlogo dodatno utrjujejo didaktična priporočila k novim učnim načrtom in katalogom znanja za vse predmete, s katerimi se je seznanil Strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje, kjer je pomen formativnega spremljanja jasno izpostavljen tako v *Splošnih didaktičnih usmeritvah* kot tudi v *Usmeritvah za vrednotenje znanja*. Smernice so bile začrtane že v dokumentu *Izhodišča za prenovo učnih načrtov v osnovni šoli in gimnaziji* (ZRSŠ, 2023), kjer je formativno spremljanje opredeljeno kot proces sprotnega prilagajanja in diferenciranja pouka na podlagi informacij o kakovosti učenčevega učenja, ob podpori vsebinske povratne informacije, samovrednotenja in vrstniškega vrednotenja.

V *Splošnih priporočilih za vrednotenje znanja* je poudarjeno, da spremljanje učenčevega napredka poteka v dveh fazah. Prva je namenjena podpori učenju in vključuje pridobivanje dokazov o napredku, prilagajanje pouka ter zagotavljanje kakovostne povratne informacije – brez ocenjevanja. V tej fazi učitelj spodbuja razvoj raznolikega znanja – vsebinskega, procesnega in odnosnega – ter učenca vključuje v razmislek o doseganju kriterijev uspešnosti. **Šele ko ima učenec priložnost izboljšati svoje znanje, sledi druga faza, ki vključuje ocenjevanje.** Tudi v tem delu priporočila poudarjajo pomen raznolikih načinov, ki učencu omogočajo, da kar najbolje izkaže usvojeno znanje.

Z vključitvijo *Splošnih priporočil za vrednotenje znanja* v didaktična priporočila formativno spremljanje ni več le praksa posameznih učiteljev ali rezultat občasnih projektov in razvojnih nalog, temveč postaja sestavni del rednega pouka. Didaktična priporočila učitelje usmerjajo k oblikovanju učnega okolja, ki temelji na dialogu, jasno zastavljenih namenih učenja in kriterijih uspešnosti ter aktivnem vključevanju učencev v spremljanje lastnega napredka.

Čeprav gre za pomemben premik v smeri kakovostnejšega in bolj vključujočega poučevanja, se v praksi odpirajo številna vprašanja: Kako bodo učitelji strokovno podprti pri uvajanju formativnega spremljanja? Kakšna bo pri tem vloga vodstva šol? Kako bo omogočeno učinkovito sodelovanje znotraj šolskih kolektivov? Ključno bo zagotoviti, da formativno spremljanje ne postane samo formalna ali administrativna obveznost, temveč resnična priložnost za poglobljeno strokovno refleksijo, profesionalni razvoj in boljšo podporo učencem pri učenju.

V tem kontekstu se Slovenija vse bolj približuje državam, kjer je formativno spremljanje že vrsto let sestavni del širšega kurikularnega in šolskega okvira. Ena takšnih je Škotska, kjer NACIONALNI kurikulum *Curriculum for Excellence* (Scottish

Government, 2008) temelji na načelu spremljanja za učenje (angl. *assessment is for learning*) in vključuje močan sistem strokovne podpore ter razvejeno profesionalno skupnost.

Na Finskem, kjer učitelji uživajo visoko stopnjo strokovne avtonomije in odgovornosti, je formativno spremljanje ključni del pedagoške kulture. Estonija pa poleg fleksibilnega kurikuluma razvija tudi digitalna orodja, ki podpirajo sprotno spremljanje učenčevega napredka.

Z vključitvijo formativnega spremljanja v učne načrte in zavezami k njegovi uresničitvi v vsakdanji šolski praksi je Slovenija naredila pomemben korak k sistemski vpeljavi tega pristopa. S tem se vse bolj umešča med izobraževalne sisteme, kjer je formativno spremljanje že trdno zasidrano v pedagoški in kurikularni kulturi. A ob tem ostaja ključno vprašanje: kako oblikovati spodbudno okolje, ki bo to zavezo podprlo tudi v praksi – z dovolj časa, ustreznim strokovnim usposabljanjem, sodelovalno kulturo in vodstvom, ki prepoznava pomen formativnega spremljanja za kakovostno učenje.

VLOGA VODSTVA, UČITELJEV, UČENCEV IN STARŠEV PRI URESNIČEVANJU FORMATIVNEGA SPREMLJANJA

Uspešna uvedba formativnega spremljanja na ravni posamezne šole ni mogoča brez sodelovanja vseh ključnih deležnikov: ravnateljev, učiteljev, učencev in staršev. Vsaka skupina ima svojo vlogo in odgovornost pri oblikovanju šolske kulture, ki spodbuja učenje, sodelovanje in skupno refleksijo o učnem procesu. Učitelji in ravnatelji so nosilci strokovnega razvoja in ustvarjanja spodbudnega učnega okolja, učenci pa aktivni soustvarjalci lastnega učenja. Starši pri tem predstavljajo pomembno oporo – z razumevanjem ciljev formativnega spremljanja lahko prispevajo k večjemu zaupanju v ta pristop ter podpirajo otrokovo samostojnost, odgovornost in razvoj učinkovitih učnih strategij. Ključno je, da šole staršem jasno in razumljivo predstavijo namen, potek in učinke formativnega spremljanja ter z njimi vzpostavijo odprt dialog. Tako lahko nastane trden partnerski odnos med šolo in domom, ki učenca podpira tako znotraj kot zunaj šolskega okolja.

Pedagoški vodje imajo ključno nalogo ustvarjanja pogojev, v katerih lahko učitelji razvijajo in utrjujejo prakso formativnega spremljanja. Njihova podpora se izraža zlasti v:

- spodbujanju kulture zaupanja in strokovne refleksije,
- omogočanju časa za kolegialno sodelovanje in izmenjavo izkušenj,
- povezovanju formativnega spremljanja z razvojnimi cilji šole,
- sistematični podpori strokovnemu razvoju vseh zaposlenih ter
- modeliranju vodstvenega pristopa, ki temelji na učenju, sodelovanju in rasti.

Na eni izmed osnovnih šol, sodelujočih v razvojni nalogi Zavoda RS za šolstvo (2016–2018), je vodstvo uvedlo redne tedenske termine za skupno načrtovanje pouka, osredotočeno na formativno spremljanje. Učitelji so se v kolegialnih pogovorih pripravljali na dejavnosti, s katerimi bi učencem omogočili soudeležbo pri oblikovanju namenov učenja in kriterijev uspešnosti. V razredu so nato učenci s pomočjo teh kriterijev presojali, kako uspešno napredujejo glede na zastavljene cilje, ter vodili učne dnevnike, v katere so zapisovali svoje misli, vprašanja in zaznani napredek. Tak pristop je prispeval k večji zavzetosti učencev in postopnemu razumevanju njihove lastne učne poti (ZRSŠ, 2018; Holcar Brunauer, 2021).

Podobni pristopi se razvijajo tudi v številnih slovenskih vrtcih, kjer se formativni pristop kaže predvsem v opazovanju otrok, sprotnem prilagajanju dejavnosti njihovim interesom ter v spodbujanju izražanja in samostojnega raziskovanja.

Učitelji so ključni nosilci prenosa načel formativnega spremljanja v vsakdanjo prakso. Njihova vloga presega tehnično izvajanje strategij – vključuje načrtovanje pouka na podlagi namenov učenja, ustvarjanje prostora za učenčevo samorefleksijo, uporabo dokazov o učenju ter gradnjo odnosov, ki temeljijo na zaupanju in sodelovanju. Ključno je, da imajo učitelji priložnosti za strokovno učenje, izmenjavo izkušenj in varno preizkušanje novih pristopov, kar je v številnih evropskih kontekstih prepoznano kot bistveno za profesionalno rast.

Učenci v formativnem pristopu niso zgolj prejemniki povratne informacije, temveč aktivni udeleženci in soustvarjalci učnega procesa. Ko razumejo namene učenja, sodelujejo pri oblikovanju kriterijev uspešnosti in razvijajo veščine samoregulacije, postajajo bolj motivirani in odgovorni za lastno učenje (Wiliam, 2013; Black in Wiliam, 1998). Takšen pristop odraža tudi vse večje priznanje pomena učenčevega glasu – učenci vse pogosteje prevzemajo aktivno vlogo tudi pri sooblikovanju učnega okolja in lastne učne poti.

Takšne izkušnje na vseh ravneh vzgoje in izobraževanja kažejo, da imamo v Sloveniji že danes močno osnovo za nadaljnji razvoj kulture, ki temelji na učenju, sodelovanju in vključevanju vseh »glasov« – otrok, učencev, staršev in strokovnih delavcev. Skupno delovanje vodstva, učiteljev in učencev ustvarja pogoje, v katerih formativno spremljanje postane način razmišljanja in delovanja, ki prispeva k bolj vključujočemu, razumevajočemu in kakovostnemu učenju za vse (Egelandsdal in Riese, 2020).

POGOJI ZA URESNIČEVANJE KULTURE FORMATIVNEGA SPREMLJANJA

Če želimo, da formativno spremljanje ne ostane le zapis v učnih načrtih, temveč resnično zaživi v učilnicah, zbornicah in kolektivih, potrebujemo sistemsko in strokovno podporo na več ravneh. Ključni pogoji za uresničevanje kulture formativnega spremljanja vključujejo:

- ciljno usmerjeno strokovno usposabljanje za učitelje in vodstva, ki temelji na konkretnih primerih iz prakse;
- čas in priložnosti za kolegialno sodelovanje, izmenjavo izkušenj ter učenje znotraj skupnosti učiteljev;
- razvoj šolske kulture, ki spodbuja odprt dialog, skupno refleksijo ter krepi profesionalno avtonomijo;
- usklajenost šolskih politik in vodstvenih praks s koncepti formativnega spremljanja, kar pomeni, da vodstvo šole aktivno podpira učitelje, omogoča uvajanje teh pristopov in sledi usmeritvam strokovnih zavodov;
- kulturo zaupanja, ki omogoča varno preizkušanje, učenje iz napak ter strokovno in osebno rast – tako pri učencih kot pri učiteljih (Stobart, 2008; OECD, 2013; Egelandsdal in Riese, 2020).

Kot poudarjajo Wiliam (2013), Stobart (2008) ter Egelandsdal in Riese (2020), uspešnost formativnega spremljanja ni odvisna le od prizadevanj posameznega učitelja, temveč predvsem od širšega okolja, ki omogoča razvoj reflektivne prakse, kontinuirano strokovno podporo in sodelovanje med učitelji ter vodstvom. Ključno vlogo pri tem ima šolska kultura, ki gradi odnose, utemeljene na medsebojnem zaupanju, razumevanju in skupni odgovornosti za učenje.

SKLEP

Z vključitvijo formativnega spremljanja v učne načrte in kataloge znanj je Slovenija naredila pomemben sistemski korak, ki jo umešča med države z ambicioznimi cilji na področju kakovosti izobraževanja. Zdaj pa prihaja ključni trenutek – čas za izvajanje: ne le za strokovna izobraževanja, temveč za postopno spreminjanje kulture poučevanja, vodenja in učenja.

V tem procesu imajo osrednjo vlogo učitelji. Da bi lahko razvijali in utrjevali formativno prakso, morajo imeti občutek, da so slišani, podprti in strokovno opolnomočeni. Njihova vloga pri uresničevanju tega pristopa ni le operativna, temveč tudi razvojna in ustvarjalna.

Če bomo kot strokovna skupnost uspeli vzpostaviti okolje, v katerem bo formativno spremljanje razumljeno kot sredstvo za učenje vseh – učencev, učiteljev in vodij –, bomo lahko njegov potencial v polnosti uresničili. Zato je ključnega pomena, da vodstva šol, vzgojno-izobraževalni zavodi in sistem kot celota oblikujejo dolgoročno, usklajeno in trajnostno podporo za to preobrazbo.

VIRI IN LITERATURA

Black, P., in Wiliam, D. (1998). Assessment and classroom learning. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice, 5*(1), 7–74. https://doi.org/10.1080/0969595980050102

Egelandsdal, K., in Riese, H. (2020). Formative assessment and diversity: Tensions and dilemmas. *Scandinavian Journal of Educational Research, 64*(3), 451–464. https://doi.org/10.1080/00313831.2019.1577756

Hattie, J. (2012). *Visible learning for teachers: Maximizing impact on learning.* Routledge.

Holcar Brunauer, A. (2021). *Učitelji kot reflektivni praktiki: Priložnosti formativnega spremljanja.* Zavod RS za šolstvo.

OECD (2013). *Synergies for better learning: An international perspective on evaluation and assessment.* OECD Publishing.

Scottish Government (2008). *Building the curriculum 5: A framework for assessment.* https://education.gov.scot/Documents/btc5-framework.pdf

Stobart, G. (2008). *Testing times: The uses and abuses of assessment.* Routledge.

Štefanc, D., in Kovač Šebart, M. (2020). Nekaj razmislekov o razmerju med formativnim spremljanjem in ocenjevanjem znanja. *Sodobna pedagogika, 71*(1), 10–31. https://www.sodobna-pedagogika.net/clanki/01-2020_nekaj-razmislekov-o-razmerju-med-formativnim-spremljanjem-in-ocenjevanjem-znanja/

Wiliam, D. (2011). *Embedded formative assessment.* Solution Tree Press.

Zavod RS za šolstvo (2018). *Zbornik razvojne naloge – Formativno spremljanje v podporo učenju vsakega učenca.* Zavod RS za šolstvo.

Zavod RS za šolstvo (2023). *Izhodišča za prenovo učnih načrtov v osnovni šoli in gimnaziji.* https://www.zrss.si/pdf/izhodisca_za_prenovo_UN.pdf